

inzhenery u protsesi vykladannya navchal'nykh dystsyplin tsykladu pryrodnycho-naukovoyi pidhotovky. Profesiyna osvita. Naukovi zapysky. Seriya: pedahohika, vol.3, P.19-25.

3. Holovyn N.M. (2007), Formuvannya doslidnyts'kykh umin' z dystsyplin pryrodnycho-matematychnoho tsykladu v studentiv ahrotekhnichnoho instytutu v protsesi fakhovoyi pidhotovky : avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovoho stupenya kandydata pedahohichnykh nauk: 13.00.04. Ternopil's'kyy nats. ped. universytet im. Volodymyra Hnatyuka. Ternopil'. 20 p.

4. Gorshkova, O.O. (2017), Podgotovka studentov k issledovatelskoy deyatel'nosti v kontekste kompetentnostno-orientirovannogo inzhenerenogo obrazovaniya, doc.ped.n., Moscow, 394 p.

5. Naumkin N.I. (2009), Metodicheskaya sistema formirovaniya u studentov tehnikeskikh vuzov sposobnostey k innovatsionnoy inzhenernoy deyatel'nosti v protsesse obucheniya obschetekhnicheskimi distsiplinami: dis. ... d-ra ped. nauk: 13.00.02. Saransk, 499 p.

6. Salyamova D.R. (2009), Stimulirovaniye razvitiya nauchno-issledovatelskoy deyatel'nosti v vysshem uchebno-m pedagogicheskom zavedenii: dis. ... kand. ekonom. nauk. Moskva, 210 p.

7. Yanyuk I.A. (2010), Formirovaniye issledovatelskoy kompetentnosti studentov tehnikeskikh vuzov: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.08. Shuya, 214 p.

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ В ПОДГОТОВКЕ ИНЖЕНЕРОВ АГРАРНОГО ПРОФИЛЯ К ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

И. М. Буцьк

Аннотация. В статье осуществлен анализ состояния и уровня теоретико-методологической разработки вопросов формирования исследовательской компетентности будущих инженеров аграрного профиля и результатов их практического внедрения в учреждениях высшего образования, охарактеризованы общие проблемы формирования исследовательской компетентности инженеров аграрного профиля (проблемы в управлении образованием, содержании обучения, методиках обучения, в профессиональной педагогической деятельности преподавателей, в мотивации студентов), установлен ряд противоречий.

Ключевые слова: исследовательская компетентность, система, методическая система, методика обучения, инженер аграрного профиля.

MODERN PROBLEMS IN PREPARATION OF AGRICULTURAL ENGINEERS TO RESEARCH PROFESSIONAL ACTIVITY

I. M. Butsyk

Abstract. The article analyzes the state and level of the theoretical and methodological elaboration of the questions of forming the research competence of future engineers of the agrarian profile and the results of their practical implementation in institutions of higher education, the general problems of forming the research competence of agricultural engineers (problems in the management of education, the content of training, in the professional pedagogical activity of teachers, in motivating students), setting a number of contradictions.

Keywords: research capabilities, system, methodical system, teaching methods, engineer of an agricultural profile.

УДК 373.017:159.925 (477+4+7/8)

ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СИСТЕМІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ:
РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ

І. П. ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ, аспірант кафедри педагогіки

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vasilkovskiulla@gmail.com

Анотація. У статті розглядається ретроспективний аналіз підходів до виховання емоційного інтелекту в системі зарубіжного та вітчизняного досвіду середньої освіти. Зазначені основні закордонні організаційні центри по впровадженню соціального та емоційного навчання. Визначений стан та перспективи розвитку виховання емоційної розумності учнів у системі середньої освіти України.

Ключові слова: емоційний інтелект, емоційна компетентність, соціальне та емоційне навчання, освіта, EI, SEL, CASEL.

Актуальність (Introduction). На сучасному етапі реформування освіти в Україні однією з наріжних питань освітнього середовища постало формування соціальних та емоційних навичок в учнів нової української школи, яка б зреалізувала концепцію підготовки особистості до життя, давала наскрізний процес виховання, що базується на функціональних знаннях, цінностях, компетенція особистості. Емоційний інтелект (далі – EI) як один із складників «канви» ключових компетентностей та практичних вмій особистості реалізує напрям виховання в учнів адаптивної та конструктивної соціальної взаємодії з оточуючим середовищем, допомагає розвивати навички, щоб розпізнавати та керувати своїми та чужими емоціями, вирішувати конфлікти та приймати виважені та відповідальні рішення, розвивати конструктивно відносини та уникати негативних форм поведінки. Питання необхідності включення спеціальних навчально-виховних програм соціальної та емоційного навчання (далі – SEL) учнів в освітнє середовище початкової та середньої школи виникли наприкінці ХХ ст. в США та Європі. Основною передумовою впровадження цих курсів для школярів стало переосмислення парадигми та мети середньої освіти, забезпечення можливості учнів отримати соціально важливі знання та уміння. Серед освітніх центрів за якими достатньо довгий час працюють освітяни США та Європи по розвитку EI в учнів є: Centre for Academic and Social and Emotional Learning (Центр академічного, соціального та емоційного навчання, CASEL), The International Academy of Education (Міжнародна академія освіти), Association pour l'éducation emotionnelle (Асоціація емоційної освіти), The Center for the Collaborative Classroom (Центр спільної роботи класу), Roots of Empathy Primary Prevention Program (Центр первинної профілактики емпатії).

Статистичний аналіз за декілька останніх десятиліть свідчить, що кількість асоціальних форм поведінки серед підлітків збільшилась в декілька разів. Д. Гоулман зазначає, що за дослідженням загальнонаціональної випадкової вибірки респондентів більш ніж дві тисячі американських підлітків, за оцінкою їх батьків та вчителів, продемонструвало довготермінову тенденцію до зниження основних емоційних та соціальних навичок. Більшість дітей та підлітків стали більш нервовими та роздратованими, більш подавленими та самотніми, більш імпульсивними та неслухняними [2]. На нашу думку, це є результат реалій соціально-економічного розвитку особистості, коли культура «живої» взаємодії з іншими виходить на другорядний план, батьки не мають достатньо часу на свої дітей, а діти знаходять «батьківську» увагу перед екраном телевізора чи комп'ютера.

Зважаючи на прийняття нового закону «Про освіту» [3] та переосмислення на прикладі західного освітнього досвіду власного освітнього простору, слід провести ретроспективний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду впровадження SEL для учнів, що визначає актуальність даної дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). На сьогоднішній день як теоретично, так і практично проблему емоційного інтелекту особистості досліджено багатьма дослідниками. Серед закордонних досліджень можемо виділити наступних вчених: Д. Гоулман, Р. Бар-Он, Дж. Мейер, П. Селовей, Д. Карузо, Дж. Готтман, Дж. Деклер, М. Селігман та ін.. Вітчизняними представниками даного напрямку наукових досліджень є: Д. Люсін, І. Андрєєва А. Петровська, Е. Носенко, Н. Коврига, О. Власова, М. Манойлова та ін.. Питання ефективності впровадження в освітній процес програм соціального та емоційного навчання досліджували: Е. Шепс, Дж. Хокінс, Л. Лант'єрі, М. Ілайес Дж. Коен, М. Еліас, М. Грінберг, П. Роджер, Р. Вайсберг, М. Утне, О. Брайен, Дж. Зінс, Л. Фредерікс, Х. Реснік, К. Фрей, М. Грінберг, Н. Хейнс, Р. Кесслер, М. Шваб-Стоун, Т. Шрівер, Х. Арнольд, Дж. Зінс, М. Ванг, Х. Вальберг, М. Гордон та ін..

Мета (Purpose). Проаналізувати стан впровадження в освітній процес програм SEL в системі середньої школи на прикладі зарубіжного та вітчизняного досвіду у ретроспективному аспекті.

Методи (Methods). У дослідженні використовувався метод ретроспективного аналізу стану впровадження SEL в системі середньої освіти США, Канади, Європи та України.

Результати (Results). Як і багато західних ідей, коріння SEL до нас прийшло ще з Старо-

давньої Греції. Платон першим у світі обґрунтував систему виховання підростаючого покоління, метою якого стало формування гармонії тіла і душі (калокагатія). Філософ зауважував, що виховання – це справа держави. У своїх ґрунтовних педагогічних вказівках він вимагає забезпечити мусичне виховання дітей (для душі) та гімнастичне (для тіла). Зокрема, мусичне передує гімнастичному і спрямовується на формування чеснот. Платон запровадив цілий навчений план, зокрема, в своїй праці «Держава» зазначив на необхідності балансу між академічними знаннями та здатністю людини до моральних суджень. «Підтримуючи здорову систему освіти та виховання, ви формуєте громадян з хорошим характером», – пояснював він [5]. Чи актуальні на сьогоднішній день слова видатного філософа? На нашу думку, підготовка дітей та молоді до суспільного життя – це позачасова мета будь-якої освіти, яка залишається в багатьох країнах провідною ціллю сьогодення. Проте виникає питання чи потребує українська школа впровадження програм SEL для своїх учнів? На це питання можна віднайти відповідь проаналізувавши досвід впровадження таких програм в зарубіжних країнах.

Слід зазначити, що усвідомлення та запровадження в навчальні плани курсів по емоційній обізнаності, які б відповідали сучасним реаліям, з'явилися нещодавно, приблизно 15-20 років тому в США. Зокрема, слід зазначити, що такі програми працюють не тільки в США, а майже у всіх країнах Європи, навіть в Єгипті та Ірландії. В цих програмах різні теоретичні основи, але у всіх відмічається: є очевидні здібності, які необхідно розвинути, щоб посилити потенціал сучасних школярів. За головне завдання, яке ставили розробники відповідних програм, – створення соціально-психологічного здорового шкільного середовища як однієї із вагомих факторів гармонійної соціалізації особистості, академічної та просоціальної успішності учнів, самоусвідомлення власної особистості та культури взаємодії з іншими.

За дослідженнями М. Еліаса соціальним та емоційним навичкам можна навчити дітей і наявність відповідних програм у школах покращує академічні успіхи дітей. При академічному та соціально-емоційному навчанні обидва складові стають частиною інтегровано шкільного навчання. Учні тоді більше схильні запам'ятовувати і використовувати набуті знання, яких їх навчають. В них також формується почуття відповідальності, піклування та турботи про благополуччя інших, а також самих про себе. Таке інтегроване навчання стосується як «голови», так і «серця», і результатом є класні колективи, які працюють краще, і учні, які стають більш вмотивованими. Тому інтегроване академічне та соціально-емоційне навчання повинне бути обов'язковим у школах [7].

В практиці середньої освіти США програми з підвищення емоційної грамотності вперше була широко використана в Гілдсбурзі (Каліфорнія) і Нью-Хевені. Надалі більше ніж 700 шкільних округів проявили цікавість до цього напрямку навчання. І. Андреева зазначає, що в американських школах використовується близько 150 різноманітних програм підвищення емоційної грамотності. Ці програми призначені для розвитку емоційної та соціальної компетентності учнів. Відомі вони під різними назвами: «Тренінг життєвих вмінь», «Соціальна усвідомленість», «Рішення соціальних проблем», «Соціальна компетентність», «Творче вирішення конфліктів» та ін. [1].

Найбільш відомою організацією по впровадженню емоційного виховання в школах США та світу є Центр академічного, соціального та емоційного навчання (далі – CASEL). Зародження цього центру ще починалася з кінця XX ст., а офіційна діяльність розпочалась з 1994 року. Того ж року в Інституті Фетцера відбулася перша конференція CASEL з науковцями, освітянами, адвокатами та ін. Фахівці під час конференції працювали над різноманітними проектами, спрямованими на запобігання насильству та вживання наркотиків у школах, а також сприяння формування критичному мисленню, соціальним навичкам та емоційним компетентностям школярів, зв'язкам між школою та громадою та загальною відповідальною поведінкою всіх учасників освітнього процесу. Згодом за результатами конференції та ґрунтовних емпіричних досліджень за участі співробітників CASEL, вийшла в світ праця М. Еліаса для освітян «Сприяння соціальному та емоційному навчанню. Керівництво для педагогів» (опублікована в 1997 році) в якій вчений дає широкий теоретичний та методичний інструментарій для педагогів по впровадженню SEL в класи середньої школи [8]. В 1995 році концепція SEL була включена у книгу «Емоційний інтелект: чому він може мати більше значення, ніж IQ» Д. Гоулмана в якій автор за допомогою власної змішаної моделі емоційного інтелекту обґрунтовує можливість до ціленаправленого розвитку цього конструкту особистості засобами освіти та наголошує на необхідності включення спеціальних програм з емоційного виховання для школярів [2].

Місія CASEL – впровадити соціальне та емоційне навчання як найважливіша частина осві-

ти не тільки США, а і інших країн світу. Спочатку організація зосереджувала увагу на розробці досліджень, які могли б скласти цілий комплекс даних, щоб переконати школи та цілі штати в доцільності та ефективності SEL. На сьогодні за програму SEL впроваджують більшість країн. Сінгапур активно ініціював SEL, до цього приєдналися деякі школи Малайзії, Гонконгу, Японії та Кореї. В Європі цей рух очолила Велика Британія; багато інших Європейських країн включили в свої навчальні плани програми з розвитку емоційного інтелекту. Ініціативу підхопила Австралія та Нова Зеландія, а також деякі країни Латинської Америки і Африки. У 2002 році ЮНЕСКО започаткувало всесвітню ініціативу з просування SEL, направивши заяву про десять основних принципів для імплементації програм SEL в міністерства освіти 140 країн світу [11].

Серед програм SEL розроблених CASEL найбільш популярною є «Програма активізації стратегій альтернативного мислення» (The Promoting Alternative Thinking Strategies (далі – PATHS)). PATHS являє собою програму сприяння емоційних і соціальних навичок. Основними компонентами даної програми – розвиток підготовленості до життя та самоконтролю; навчання розуміння емоцій і поведінки інших людей; когнітивне вирішення міжособистісних проблем. Якщо порівнювати PATHS з іншими широко використовуваними програмами SEL, то PATHS націлена на формуванні емоційної обізнаності. Наприклад, PATHS включає заняття, які фокусуються на розгляді та обговоренні 35 емоційних станів людини. Обговорення починається з базових емоцій (страх, радість та ін.) і закінчується більш складними, які походять від базових (ревності, розчарування та ін.). При цьому увага акцентується на вмінні ідентифікувати емоції свої та інших людей, здатності до контролю імпульсивної поведінки, розумінні та повазі інших, технікам рішення проблем і позитивному мисленню в цілому [1].

Слід зазначити, що у деяких державах SEL стало організаційною парасолькою, в рамках якої формуються програми по вихованню характеру, попередження насильства, боротьбі з ним, профілактики наркоманії, а також підтримки шкільної дисципліни. Мета полягає не тільки в тому, щоб знизити рівень проблемних ситуацій в шкільному середовищі, а й в багатогранному поліпшенню шкільного клімату і підвищення успішності учнів. SEL допомагає дітям підвищити свій рівень самосвідомості і впевненості в собі, управляти тривожними емоціями та імпульсами, розвинути емпатію, що, безумовно, окупається не тільки гарною поведінкою, а й вимірюється академічними досягненнями учнів.

За роки, коли CASEL та його діяльність щодо просування SEL була розширена далеко за межі США, програма показала результативність у безлічі навчальних закладів, а багато дослідників визнали її ефективність та доцільність. У 2011 році прихильники SEL на конгресі настійно закликали своїх колег доповнити закон «Про початкову та середню освіту» США з вимогою щодо спеціальної атестації вчителів за програмами SEL та затвердити Акт «Про академічну, соціальну та емоційну освіту» в країні [9].

За часи діяльності CASEL паралельно даній організації на теренах США є багато схожих за своєю місією центрів, які також впроваджують SEL в освітні заклади Америки. Серед них The Center for the Collaborative Classroom (Центр спільної роботи класу). Головною метою центру є підготовка вчителів до SEL та методичний супровід навчально-виховного процесу в школі за даним напрямом [11].

Не менш цікавою є діяльність центру «Roots of Empathy». Його засновниця Мері Гордон, відомий педагог, спеціаліст по вихованню дітей в 1996 році розробила програму «Roots of Empathy» в Онтаріо. Незважаючи на те, що головний офіс «Roots of Empathy» та основна діяльність центру зосереджена в Канаді, але діяльність «Roots of Empathy» на сьогоднішній день поширилась на багато країн світу. Серед них Нова Зеландія, США, Ірландія, Велика Британія, Німеччина та Швейцарія та Коста-Ріка. Програма була імплементована в багатьох школах вищезазначених країн і охопила більше ніж 50 тис. школярів. «Roots of Empathy» – це програма, що демонструє значний ефект у зниженні рівня агресії серед школярів, підвищуючи соціальну та емоційну компетентність через розвиток емпатії. Програма розрахована для дітей починаючи з дитячого садка і закінчуючи 8 класом середньої школи. «Освіта є найефективнішим інститутом миротворства на землі. Наші школи служать нашим міністерством миру». – Мері Гордон, засновник «Roots of Empathy» [11].

Д. Гоулман, відомий дослідник в питаннях емоційного інтелекту, у своїй праці «Емоційний інтелект: чому він може мати більше значення, ніж IQ» пише про новаторську програму, яка нещодавно почала «крокувати» школами США – курс для учнів «Наука про себе». Курс охоплює широ-

кий кругозір проблем – від соціального розвитку, емоційного навчання до навичок для життя в міжособистісних стосунках. Головною метою є перекриття дефіциту емоційних та соціальних навичок, які укріплюють такі проблеми, як агресивність, жорстокість чи депресія серед підлітків та молоді. Ці навички можуть, на думку автора, виступати надзвичайно ефективним амортизатором для дітей та підлітків. Автор також у своїй праці наводить ряд перевірених програм SEL, які пройшли емпіричну перевірку і показали позитивні результати щодо впровадження в освітній процес США:

1. Ерік Шепс, Програма розвитку дитини (Центр по вивченню розвитку, Окленд, штат Каліфорнія). Апробація: 6 класи. Результати: більш відповідальні, більш впевнені, більш просоціальні, краще розуміють інших.
2. Марк Гринберг, проект «Пришвидшений курс», CASM, Університет штату Вашингтон. Апробація: 1-5 класи. Результати: покращення соціальних та когнітивних навичок, покращення емоційного стану, здатність до ідентифікації емоцій, зменшення тривожності, кращий самоконтроль, більш ефективно вирішення конфліктів.
3. Дж. Девід Хокінс, група дослідження соціального розвитку, Університет штату Вашингтон. Апробація: 1-8 класи. Результати: більш позитивна прив'язаність до сім'ї та школи, зріс рівень академічної успішності учнів, менше правопорушень.
4. Роджер Вайсберг, Йельсько-Нью-Хейверська програма стимулювання розвитку соціальної компетентності, Університет штату Іллінойс в Чикаго. Апробація: 5-8 класи. Результати: покращення навичок вирішення міжособистісних конфліктів, покращення поведінки, вміння краще впоратися з тривожністю.
5. Лінда Лант'єрі, Програма творчого підходу для вирішення конфліктів, Національний центр з реалізації програми творчого підходу для вирішення конфліктів (ініціатива організації «Педагоги за соціальну відповідальність»), Нью-Йорк. Апробація: старша школа. Результати: Менше делінквентної та асоціальної поведінки молоді, більша готовність до співпраці, вищий рівень емпатії, кращі навички спілкування.
6. Моріс Ілайес, Проект покращення соціального усвідомлення і рішення соціальних проблем, Університет Ратгерса. Апробація: 6 класи. Результати: більший рівень емпатії, розуміння наслідків своєї поведінки, більш висока самооцінка, більш просоціальна поведінка, кращий самоконтроль, соціальна усвідомленість і прийняття спільних рішень [2].

Вітчизняний досвід впровадження програм емоційної розумності лежить корінням в особливостях соціального виховання як напряму педагогічної науки. Слід зазначити, що соціальне виховання є цілеспрямованою, спеціально організованою діяльністю, спрямованою на соціалізацію особистості. Соціалізація має на меті засвоєння системи знань, умінь, норм та цінностей, набору соціальних ролей, які б забезпечили конструктивну соціальну активність особистості і адаптували її до умов життя. Впровадження певних елементів SEL в реаліях українського освітнього простору розпочалося в корінні особливостей національного соціального виховання, які ми можемо почерпнути в праці педагогів-класиків К. Ушинського, В. Сухомлинського, А. Макаренка, І. Бєха, Г. Ващенко, С. Русової та ін. Дослідники у своїх працях неодноразово наголошували на важливе місце емоційної сфери у формуванні особистості. Проте комплексних програм на рівні держави щодо впровадження необхідних навчальних курсів для учнів та педагогів SEL не було. В 1991 році, коли була заснована Національна соціально-психологічна служба України (далі – НСПСУ), основна мета якої була організація соціально-психологічної роботи в системі освіти України. Здійснюючи організаційні, координаційні та науково-методичні функції у галузі практичної психології і соціальної педагогіки, НСПСУ впроваджувала програми, які концептуально не відповідали SEL, проте були націлені на профілактику різних соціальних та психологічних проблем учнів. Державної чи регіональної політики направленої на впровадження спеціальних програм, інтегрованих курсів щодо навичок пов'язаних з SEL не було. Проте зміна курсу в освітній сфері з прийняттям закону «Про освіту» від 5 вересня 2017 року [3] в якому задекларований компетентнісний підхід свідчить про зміну парадигми освіти, яка проголошує необхідність щодо формування соціальних навичок поряд з академічними знаннями в учнів та надання автономії навчальних закладів щодо впровадження таких програм. Слід зазначити, що «формула» нової української школи, яка буде зреалізовувати компетентнісний підхід до навчання та виховання учнів, робить акцент на: педагогіку партнерства, компетентнісний зміст освіти, повагу до особистості, доброзичливе та позитивне ставлення, довіру у відносинах, діалог-взаємодію-взаємоповагу суб'єктів навчально-виховного процесу, горизонтальність педагогічних зв'язків, праві на вибір та відповідальність за нього, критичне мислення, суб'єкт-суб'єктність всіх учасників освітнього процесу, наскрізний процес виховання, що базується на цінностях [4]. У статті 12 п.1 Закону України «Про освіту» метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж жит-

тя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності [3]. Зважаючи на мету, яку ставить перед собою реформа освіти в Україні, запровадження SEL є досить актуальним та нагальним питанням сьогодення.

М. Грінберг дослідник із впровадження SEL зазначає наступне: «Наш досвід у школах у США, як і в багатьох частинах світу, дав нам можливість побачити багато переваг SEL. Ми також спостерігали наслідки відсутності таких програм. Вибір ясний. У нас є наука для виховання у дітей соціальних, емоційних та академічних навичок, яку ми вдосконалюємо через нашу дослідницьку базу. Наступні покоління науковців та практиків, які реалізують SEL в школі вимагатимуть від науковців, педагогів та політиків працювати разом для розробки на основі фактичних даних, координуваних програм розвитку молоді на державному рівні і підтримувати цю систему для забезпечення їх ефективної реалізації. Завдяки співпраці ми можемо забезпечити, щоб жодна дитина не залишилася позаду, і щоб у всіх молодих людей був шанс реалізувати свій потенціал» [9].

За останніми дослідженнями Пейтона, Дж. Вайсберга, П. Роджера та ін. результати оглядів 317 останніх досліджень впливу програм SEL на учнів початкової та середньої школи з загальною вибіркою 324 тис. дітей, програми SEL дали збільшені показники по критеріям в кожному огляді та були ефективними як у школі, так і в позашкільному середовищі, і для учнів з поведінковими та емоційними проблемами або без них, так і в загальноосвітніх школах де все було гаразд. Програми SEL підвищила соціально-емоційні навички учнів, змінила ставлення учнів до себе та до оточуючих, зміцнила зв'язок із школою, сприяли позитивній соціальній поведінці та академічній успішності; програма також зменшила проблеми пов'язані з надмірною емоційністю та стресами учнів. Порівнюючи результати цих оглядів з результатами, отриманими в огляді досліджень контрольних емпіричних груп, можна припустити, що програми SEL є одними з найбільш успішних програм розвитку особистості, які пропонуються молоді шкільного віку на сьогодні. Крім того, педагогічні працівники, які використовували програми SEL, вказують, що вони можуть бути інтегровані в звичайну навчальну практику, оскільки програма SEL покращила академічну успішність учнів на 11-17 %. З огляду на ці позитивні результати, ми рекомендуємо, щоб федеральна, державна та місцева влада та освітні установи сприяли широкому застосуванню SEL, що базуються на наукових доказах, під час навчально-виховного процесу [10].

Висновки і перспективи (Discussion). Дослідження показують, що ми не повинні окремо розділяти академічне і соціально-емоційне навчання. Академічна складова не може ігнорувати соціальний аспект життя, бо за своєю суттю навчання є соціальним процесом, а школа соціальною інституцією. Взаємопов'язаний навчально-виховний процес у співпраці між учителем та учнем покликаний якнайкраще підготувати дитину до життя, дати їй соціальні та громадянські компетентності. Як показує закордонний досвід по впровадженню SEL, запровадження інтегрованих програм в систему середньої шкільної освіти сприяло б розвитку EI в учнів, і допомогло б формувати навички як для академічного, так і для особистісного розвитку, ставати більше турботливими один про одного, відповідальними та просоціально налаштованими громадянами незалежної України.

Подальшими напрямками наших досліджень є психолого-педагогічні особливості виховання EI в учнів середнього шкільного віку.

Список використаних джерел

1. Андреева И. Н. Азбука эмоционального интеллекта / И. Н. Андреева. – БХВ-Петербург, 2012. – 288 с.
2. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект: почему он может значить больше, чем IQ / Д. Гоулман. – Манн, Иванов и Фербер, 2013.
3. Закон України «Про освіту».- Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Концепція нової української школи.: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf>
5. Шинкарук В. Д. Теорія та історія соціального виховання в зарубіжних країнах / В. Д. Шинкарук, Р. В. Сопівник, І. В. Сопівник – К.:ЦП «Компринт», 2015. – 236 с.1
6. Cohen J. Social, emotional, ethical, and academic education: Creating a climate for learning, participation in democracy, and well-being //harvard educational Review. – 2006. – Т. 76. – №. 2. – С. 201-237.

7. Elias M. J. Academic and Social-Emotional Learning. Educational Practices Series. – 2003.
8. Elias M. J. Promoting social and emotional learning: Guidelines for educators. – Ascd, 1997.
9. Greenberg M. T. Enhancing school-based prevention and youth development through coordinated social, emotional, and academic learning //American psychologist. – 2003. – Т. 58. – №. 6-7. – С. 466.
10. Payton J. et al. The Positive Impact of Social and Emotional Learning for Kindergarten to Eighth-Grade Students: Findings from Three Scientific Reviews. Technical Report //Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (NJ1). – 2008.
11. Schonert-Reichl K. A., Hymel S. Educating the heart as well as the mind social and emotional learning for school and life success //Education Canada. – 2007. – Т. 47. – №. 2. – С. 20-25

References

1. Andreeva, I. N. (2012) Azbuka emotsionalnogo intellekta. BHV-Peterburg. 288 .
2. Goulman D. (2013) Emotsionalnyy intellekt: pochemu on mozhet znachit bolshe, chem IQ. Mann, Ivanov i Ferber.
3. Zakon Ukra'ni «Pro osvltu». Rezhiv dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Kontsepsiya novoyi ukrayinskoyi shkoli.: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf>
5. Shynkaruk, V.D., Sopivnyk, R.V., Sopivnyk, I.V. (2015) Teoriia ta istoriia sotsialnoho vykhovannia v zarubizhnykh krainakh [Theory and history of social education in foreign countries]. K.: TsP «Komprynt». 236.
6. Cohen, J. (2006) Social, emotional, ethical, and academic education: Creating a climate for learning, participation in democracy, and well-being. harvard educational Review. 76. 2. 201-237.
7. Elias, M. J. (2003) Academic and Social-Emotional Learning. Educational Practices Series.
8. Elias M. J. (1997) Promoting social and emotional learning: Guidelines for educators. Ascd.
9. Greenberg, M. T. (2003) Enhancing school-based prevention and youth development through coordinated social, emotional, and academic learning //American psychologist. 58. 6-7. 466.
10. Payton J. et al. (2008) The Positive Impact of Social and Emotional Learning for Kindergarten to Eighth-Grade Students: Findings from Three Scientific Reviews. Technical Repor. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (NJ1).
11. Schonert-Reichl, K. A., Hymel, S. (2007) Educating the heart as well as the mind social and emotional learning for school and life success. Education Canada. 47. 2. 20-25.

ВОСПИТАНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СИСТЕМЕ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ ЗАРУБЕЖНОГО И ОТЕЧЕСТВЕННОГО ОПЫТА

И. П. Васильковский

***Аннотация.** В статье рассматривается ретроспективный анализ подходов к воспитанию эмоционального интеллекта в системе зарубежного и отечественного опыта среднего образования. Указаны основные зарубежные организационные центры по внедрению социального и эмоционального обучения. Определенное состояние и перспективы развития воспитания эмоциональной разумности учеников в системе среднего образования Украины.*

***Ключевые слова:** эмоциональный интеллект, эмоциональная компетентность, социальное и эмоциональное обучение, EI, SEL CASEL.*

EDUCATION EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE SYSTEM OF MIDDLE EDUCATION: RETROSPECTIVE ANALYSIS OF FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE

I.P. Vasykivsky

***Abstract.** The article deals with the retrospective analysis of approaches to the education of emotional intelligence in the system of foreign and domestic experience in secondary education. The mentioned main foreign organizational centers for the introduction of social and emotional learning. The condition and prospects of development of education of emotional reasonableness of pupils in the system of secondary education of Ukraine are determined.*

***Keywords:** emotional intelligence, emotional competence, social and emotional learning, education, EI, SEL, CASEL.*